

AZ UNDERGROUND PARTIKULTÚRA ÉRTÉKVILÁGA MAGYARORSZÁGON

MAGYARORSZÁGON ELSŐSORBAN Fejér Balázs munkáiból ismert a dance-kultúrán belüli techno-house kultúra, az *acid-partik világa* (Fejér 1995, 2000a, b). Ezt a kultúrát Fejér szerint részben az 1980-as évek nagyvárosi underground mozgalmából, részben a diszkó világából, a techno-acid zenei indíttatásból eredezte. Fejér terepkutatásait 1993–96 között végezte Budapesten, vizsgálódásai középpontjában mindenkor a partivilág underground hagyománya maradt. Ez a partivilág bensőséges kapcsolatban állt az LSD fogyasztásával. A partiélmény és az LSD-használat szoros kapcsolatát mutatják azok az ideológiák/ideológia-töredékek, melyeket Fejér mint meghatározó szempontokat említ: „az acid-ideológiák legfontosabb motivuma a Gaia (Föld-tudat), az összeilleszkedés és összetartozás képzete, azaz, hogy a világ apró mozaikok egymásba illeszkedéséből áll össze egységgé, tehát az acid-résztelevői táncukkal egy ilyen nagyobb egység tagjai, s ezt a nagyobb egységet, nagyobb összefüggéseket az eksztázis, a repetíció és a drogok által megemelt tudat képes átlátni: a világnak üzenete van az acid-generáció számára, vagyis az acid-kultuszban a világ titkos értelme is feltárulkozik. Az acid ugyanakkor mitikus narrációkhoz, virtuális (sci-fi) elbeszéléshez is kapcsolódik, melyben a triples utazó sci-fi hőseposz szereplője lehet” (Fejér 2000b). Végezetül Fejér még megjegyzi, hogy 1996-ra a partivilág említett két hagyománya (az underground és a diszkó) lényegében egyetlen szubkulturnát eredményezett.

Tanulmányukban arra keresünk választ, hogy az 1990-es évek elején-közepén, a magyarországi ifjúsági kultúrában – is – bekövetkező változások hogyan folytatódtak az évtized/évszázad végére, milyen hagyományai maradtak meg a Fejér Balázs által leírt partikultúrának, illetve ez a kultúra milyen irányban változott, mozdult tovább. Van-e kapcsolat a pszichedelikus kultúra és a partik világa között? Vizsgálni kívánjuk, hogy mennyire kapcsolódik össze a partiélmény és a drog, valamint milyen társadalmi közegben helyezhetők el az underground partik.

A korábbi évtizedekre jellemző rock-kultúra (jellemzően koncert és diszkó) és a partikultúra közötti különbség Fejér munkáiban jól látszik. Ugyanez a szerző hangsúlyozza ugyanakkor az underground -talán a rockhoz jobban kapcsolódó- mozgalmának, illetve a diszkó kapcsolatát a partikkal. Fejér különbséget tesz az underground vonulathoz tartozó partik és a house-világgal kapcsolatban álló, a tradicionális diszkók átalakulásából kialakuló techno-house kultúra (és az itt megfigyelhető, az LSD-től különbözően amfetamin- és Ecstasy-használlattal jellemezhető partik) között. A

90-es évek közepén erre a megkülönböztetésre egy fogalompár alakult ki: az *underground* és az *overground* partik.

Előbbiekre az *underground*, „alternatív” hagyományok jellemzők, a sok esetben megfogalmazott vagy kibontható ideológia jelenléte: lásd Fejér írását, illetve McKenna eszmefuttatásait, Saunders, Castenada hatását, azaz a spirituális-trancszendens, New Age-es hatásokat. A közönség itt „értelmiségi” (a szó tág értelmében) és a hallucinogén-szerek (LSD, Ecstasy, később gombák, korong, meszkalin stb.) használata fordul elő. A partik szűkebb körűek (ha zártak), alkalmi helyszíneken zajlanak, de gyakoriak a sokszor alkalmi, később állandósuló, szabadtéri helyszíneken szervezett partik is (rave-hagyományok). Az „*overground*” partikat általában azonos helyen, diszkókban (erre a célra épített vagy kialakított épületek) rendezik meg, egy-egy este néhány ezer fő részvételével, ahol a közönség vegyes összetételű. Itt gyakoribb a techno, később a house-zene (azaz gyorsabb, majd inkább a lassúbb, táncolásra szolgáló zene), majd a 90-es évek végén az esetek egy részében a lassú közeledés a hagyományosabb diszkókhoz (lágyabb house, dance, hip-hop, funky, funkhouse). A használt szerek inkább az amfetamin és az Ecstasy (Rácz & Urbán & Lencse 2000). A két vonulat sokszor összeemosódik: a zene és a közönség, de még a helyszín is sokszor azonos.

Az *underground*-hagyományok azonban ebből a keveredésből más utat találnak maguknak. Tanulmányunkban ezekkel az utakkal, pontosabban ezek közül két irányzattal foglalkozunk: a goa és a drum and bass áramlatokkal. Ezek – részben – a többségi, a „mainstream” áramlattal szemben fogalmazzák meg magukat. Ez is a 90-es évek végének újdonsága: az évtized elejéhez-közepéhez képest a partikultúra egyes elemei, öltözködése, szín- és formavilága, zenéje a „mainstream” ifjúsági kultúra, sok esetben a tömegkultúra részévé váltak. Ez korábban, legalábbis Magyarországon, szinte ismeretlen jelenség volt: a tömegkultúrában „partizénét” (a techno-tól az acid-ig) lényegében nem lehetett hallani, a partivilág (az under- és az *overground* is) zárt a tömegkultúra felé – ha egyes pl. öltözködési elemei át is kerültek oda. A helyzet a 90-es évek végén megváltozott, a hazai tömegkommunikáció és tömegkultúra képviselői is észrevették a partikultúrában (Pontosabban a techno-acid-house zenében és a rendezvényekben) rejtőző üzleti lehetőségeket, és igyekeztek azokat kihasználni. Ebből egyenesen következett, hogy a partikultúra, különösen annak *underground*-hagyományait folytató irányzatai most már ettől a jól kialakult, a tömegkommunikáció és a tömegkultúra által bekebelezett zenei világtól is igyekeztek magukat elhatárolni, és megőrizni a partikultúra és a partiélmény egyediségét, a tömegtermelés általi reprodukálhatatlanságát.

Tanulmányunkban az *underground* partikultúrában részt vevő fiatalokkal készített interjúkat,¹ a témaival foglalkozó, „*underground*” internetes magyar site-okat, valamint a Kék Pont Drogkonzultációs Központ és Ambulancia „Party Service-ének”² tapasztalatait használtuk fel.

1 Az interjúkat Dávid Ferenc és Hegedűs Gyula készítették, akik a „Kvalitatív kutatások droghasználók körében” című szeminárium hallgatói voltak (szemináriumvezető: Rácz József) az ELTE szociológia-szakán.

2 A „Party Service” a Kék Pont helyszíni, tehát partikon, diszkókban történő drogprevenciál és általomcsök-kentéssel foglalkozó szolgáltatás; elsősorban a goapartikkal kapcsolatos tapasztalatokat vettük figyelembe.

Az underground parti az évtizedfordulón: mainstream és underground

Az elektronikus zenén belül létezik két, egymással többé-kevésbé szembenálló tábor. Mainstream-nek nevezik a divatos, populáris, közkedvelt irányzatokat, undergroundnak a kevésbé populáris, inkább csak bizonyos rétegek által kedvelt és ismert stílusokat és előadókat. Hogy mi vagy ki számít mainstream-nek vagy underground-nak, az időről időre változhat, és a kettő között sokszor nincs is éles határvonal. Általánosságban elmondható, hogy a mainstream könnyebben érthető, fogyasztható, az underground kísérletezőbb, inkább törekszik egyedi megoldásokra. De a kettőt nem annyira a zenei különbségek, hanem a közönségek közötti eltérés választja el egymástól. Egy underground zenei stílus, vagy egy előadó, ha kellő népszerűségre és ismertségre tesz szert, felelhet a mainstream-be. Az underground közönség viszont, bár zenei ízlése idővel természetesen változhat, inkább megmarad az underground szinten.

A mainstream a fogyasztói társadalom szerves része, szórakoztatáipari termékek összessége. Közönségét a tipikus fogyasztók alkotják: vevők a legújabb divatra a zenében és az öltözködésben csakúgy, mint az élet más területein. A zenészek, lemezkiadók, diszkó-tulajdonosok és a rendszer más meghatározó figurái a közízlés kiszolgálói.

Az underground ezzel szemben deklaráltan kívül helyezi magát a fogyasztói társadalmon. A divat követése helyett az egyéniség vállalására, az önkifejezésre buzdít. Alternatívát kínál minden téren: szokatlan hangzású zene, különleges helyszínenek rendezett partik, alternatív normák. A szembehelyezkedés fogyasztói társadalommal azt is jelenti, hogy a kultúrát fenntartó, szervező, irányító embereket sem a pénz, haszonszerzés motiválja, hanem inkább lelkesedésből végzik munkájukat.

„Nem, én eleve úgy vagyok, hogyha keveredős buli, akkor nem megyek el. Tehát szoktak lenni a Labirintusban is partik. És hogyha nemcsak dob-basszus van meg breakbeat vagy nem tudom, ami szintén tört, hanem már négynegyedes, akkor nem megyek el. Mert nem vagyok kíváncsi azokra az emberekre, akik olyan helyekre járnak. Hát, ez csak ilyen sztereotípia, én azt gondolom, hogy ilyen, nem tudom... Egy csomó partin van egy olyan flyer, hogy grizzlis parti, láttál már ilyet? Kurva jó. Egy ilyen grizzli³ medve van, és egy ilyen piros, ilyen tiltó körben.” (*Interjú 8*)

„De mondjuk, az átlagos, partira járó fiatal, aki most van, és akit én így látok, akikre így ráíllik, az a droid. Csak így hívjuk, hogy droid. Ennyi. Ez ilyen köztudaton forog, hogy droid. Droid vagy milán. Ez is így jött, hogy milánozzák őket.” (*Interjú 7*)

A valóságban a kép persze nem ennyire fekete-fehér. Ma az undergroundra is jellemző bizonyos fokú kommercializálódás. Bár akadnak valóban lelkes emberek, akiknek az élete az, amit csinálnak, a többség mégis inkább úgy gondolkodik, hogy élnie is kell valamiből. Ezek a jelenségek még inkább megnehezítik a mainstream és underground éles elkülönítését. Egy többszíntes elrendeződés jön létre, legfelül az egyértelműen kommersz műfajokkal, középen a sokak által kedvelt, ezáltal erősen

3 Grizzli a nagydarab, „őrző-védő” külsejű férfiak és a magastalpú cipőt hordó „mainstream” nők megjelölése.

üzletiesedett, de a hivatalos tömegkultúra és a média által még elutasított stílusokkal, alul az underground különböző fokozataival, legalul a legradikálisabb rétegzenékkel. Hogy ezen a vertikális rendszeren belül ki, hol húzza meg a kommersz-underground határvonalat, az már egyéni ízlés – és a rendszerben elfoglalt hely – kérdése. A mainstream-ból nézve az underground egyéni kódja miatt érthetetlen, divattalansága miatt tasztító. Az underground-ból nézve a mainstream nyilvánvaló kódolása miatt értéktelen, divatossága miatt unalmas. A két tábor tehát a hozzáállása alapján jól elkülöníthető. Hogy valaki ide vagy oda tartozik, azt elvárásai, igényei (a zenével szemben csakúgy, mint a világgal szemben) határozzák meg.

„Palasz-arc a Pecsa sarkán, vadul mobilozik: »Bazze, idejövök, bazze, megveszem a jegyet, nééégy rongy, bazze, bemegyek, geci, tudod mi van itt bazze, tudodmibazze, pánktalálkozóóó, bazze PÁNKTALÁLKOZÓÓ ÉRTEDBAZZE?!«” (<http://www.drum-andbass.hu/cikk.php3?cid=265>)

A *goa* műfaj az egykori portugál gyarmatról, Goáról kapta a nevét, mely ma India tengerparti tartománya, és nyugati turisták híres parti-paradicsoma. Zenéjét pszichedelikus trance-nek is nevezik. A „trance” szó a transzállapotra utal.

„A goatrance felvonultatja a zenei spektrum szinte minden elképzelhető hangját: a magasak és a mélyek lüktetése átrepít az érzékelés egy másik dimenziójába. A goa-party fejleszti a befogadóképességet, élesíti a másiklátást, levezeti a fölös feszültséget, gyorsítja és mélyíti az asszociációkat. Joker a pakliban.”

„Az egyetlen olyan gépzenei stílus, amelyben könnyen felismerhető a kulturális eredet. Rengeteg hangzásban találkozunk a távol- és közel-kelet, valamint a new age misztikumával. A trance befogadása túlmegy a tánc kizárolagos élvezetén, út, amely az ismeretlenbe visz, avagy olyan tájakra érkezel, ahol nyugati ember még előtted nem járt. A csillagok pulzusát tapogatod, naplángolyamban levítálsz. Persze nem egyedül. Akár egy archaikus indonéz szertartás – egy idegen bolygón –, ismeretlen akaratra mozdulnak a végtagok, közös lendületben emelkednek magasba a karok. Nem tánc, hanem áldozat a »Goa-isten« UV-oltárán.”

„A *goa* lényegében egy hihetetlen merészsgű szintézis. A legmegdöbbentőbb talán az a gátlástan minden akarás, amivel egymás mellé rendeli a világ zenei »feelingjeit« – egyszerűen minden belefér. És mindennek az ellentéte is. A *goa* valójában »vissza«-vezet az elemi erejű napfelkeltékbe, tomboló természet-szerelembe, miközben a zénét örökké egy mindenható és halhatatlan gép generálja. Egy *goa*-partyн bitekre analizált és komputerlogikával újra felépített paradicsomi dzsungel digitális hajnalába lépünk. A *goával* ősrégi gátlásoktól szabadultunk meg, olyan dolgokat dobálunk össze termékeny örvénybe, amik között azelőtt soha nem láttunk összefüggést. Szakrális és elegáns. Véresen komoly tigrisáldozat egy százezer km/sec-mal száguldó meteorit álam szíkláin. Ha egyszer megcsapja lelkedet ez a semmi más hozzá nem hasonlítható érzés, minden vágysz rá: pörögsz és boldog vagy. Amikor legsötétebb pillanataidat próbálod memorizálni, amikor tényleg túl sokan vannak körülötted, amikor hangjegyeket próbál kiszakítani a füstből füled, amikor a »mikor« értelmetlen kérdőszó; akkor sétálj ki a hajnali táncparkettre, akkor kóstold meg a felkelő Napisten befogadó sugarait. Ne állj le, vettőzz tovább, már te vagy a csábító, kelj együtt a benned

ébredező kis Buddhával. És a reggel egy goa-partyn is reggel, sőt, ott reggel igazán.” (<http://d-eyes.jpte.hu/~tss/therion/erzesek.html>)

„Meg még nagyon fontosak ezek a játékok, golyók és bot, ezeknek a botoknak is a legtöbbje úgy van megcsinálva, hogy UV-szalaggal vannak betekerve. És ugyanúgy a sötétben is látszik maga a bot, tehát tud vele játszani az ember. Vagy pedig van ilyen három golyó egymáson, azt is lehet így pörgetni, meg ilyen különböző formákat lehet vele leírni. És azokat is úgy szokták, hogy azt is ilyen UV-ragasztóval ragasztózzák be. Tehát a madzag általában nem látszik, csak a két golyó a levegőben, és az is nagyon jól néz ki.” (*Interjú 1*)

Ma Magyarországon a goa mindenkorban undergroundnak számít, és fanatikusabb követői egészen közel állnak a „tiszta” underground-definíció beteljesítéséhez. Vagyis a goa a vertikálisan szerveződő underground alsóbb rétegeit képviseli.

„A goa behatol az agyba, és belülről rázza, feszíti, fűrészeli szét a normális tudatál-lapot. A dnb kívülről esik neki, rázuhan, szétzúzza azt. A módszer más, a hatás ugyanaz lehet. Természetesen nem a gondolkodás, vagy az agyműködés szűnik meg, csak a gondolkodás szokásos keretei. A korlátok leomlanak, a tudat kitágul.” (*Interjú 10*)

A *drum and bass* (dnb) műfaj neve „dob és basszus”-ként magyarátható. Nagyon gyors, „pörgős” zene, legalább 160 bpm (beat per minute) sebességgel,⁴ folyamatosan pattogó dobokkal és basszusokkal, bonyolult ütemekkel. Legnagyobb mesterei angolok. Magyarországon az undergroundnak nevezett műfajok közül talán a legelterjedtebb, és a legdinamikusabban népszerűsödő, ezáltal az egyik legerősebb kommercializálódó stílusirányzat. Vertikális rendszerünkben tehát felsőbb, mainstream-közelibb rétegekben helyezkedik el, mint a goa.

„A buli eredetileg a Gellért fürdőbe lett meghirdetve, szép magyarsággal, és amikor éjfélkor megérkeztünk, egy pillanatra azt hittük, tényleg a Gellértbe tévedtünk. Odabent 35 Celsius és 90 fokos páratartalom, csak a pálmák hiányoztak. A ruhatár, a tánctér és a rajta táncolók már tele, még szerencse, hogy az őseim nyomkereső cheyennek voltak: a füstjeleket követve feltaláltunk az emeletre. A száunába, pontosabban, mert Bal és Safair kabinos urak (azaz DJ-k – RJ és GZS) addigra már cseppfolyósra állították a levegőt az erkélyen, csak hogy a fogyókúrázóknak is kedvezzenek. Nem kellett túl éles észjárás ahhoz, hogy megállapítsuk: itt ma jóval nagyobb buli lesz, mint felettünk az Operagálán, valamint ahhoz sem, hogy mindez telt ház előtt fog történni, mert már az volt és az folyt. Na meg rólunk az izzadság a földszintre.”

⁴ Az elektronikus tánczenék között az egyik legfontosabb eligazodási lehetőség a sebességük, amit ütem per percben adnak meg. „A beat/minut, szóval az ütem per perc. Egy hip-hop számnál olyan 120, nem, az még talán gyors is. Amik mostanában slágerek ilyen diszkókban, azok olyan 130–140 között vannak, és akkor itt jön a dob-basszus, az olyan 160-tól 190-ig. De ez még mindig gyenge, mert vannak ezek a rave, meg ilyen facing hard core, meg a mit tudom én, milyen zenék, azok fölmennek 210-ig biztos. Tehát abból már tényleg csak ennyit hallasz, hogy t-t-t-t. Ennyi.” (*Interjú 8*) „Felgyorsított hip hop (néha swing, vagy bossa nova) ütemek, egy végletekig leegyszerűsített, szinte trivialis basszusmenet: nagyjából ez a jungle alap, ettől a ponttól kezdve ágazik szét a kilencvenes évek végének legtermékenyebb és leginovatíuszabb zenei irányzata számos alműfajra. Igy például a ragga-muffin vokálokkal, dub-os basszusvonalakkal, reggae-hangmátrikákkal operáló ragga jungle. Vagy a keményebb üteméről, minimalizmusáról felismerhető drum & bass (pl. A Guy Called Gerald, Goldie, Photek, Doc Scott, Alex Reece), mely különös kettősséget hordoz magában: az első hallásra embertelen és hipergyors breakbeatetek feloldják az ezekre épülő jazzes elemek, ambient szónyegek, soul-os vokálok.” Dancelexicon: Jungle/Drum & Bass.

A Vigadó étterme egyébként tízpontos választásnak bizonyult. A megkopott eleganciájú, kellemes helyiségben a körfolyósónak köszönhetően a bárpultot több oldalról lehetett támadni, a terem lent és fent hangosítva volt, így akinek nem volt kedve a tomboló tömegben nyomorogni, fentről figyelhette, amint lent hangosan élveznek, és ha bele-beleszédtűl a hangba, látványba, lerogyhatott egy székre megérdeklődni a mellette ülőtől, hogy jól hall-e. Mert amint jeleztük, a magyar kabinos urak is rendes bulit kerekítettek, talán ekkorát még sosem, de ami utánuk következett, az megint több volt egyszerű szombat esti szórakozásnál. Matrix három (négy?) órás szettje inkább terápia volt, aktív relaxáció, mentál-fitness. Az utcáról bekukucs-kálók persze vajmi keveset értettek abból a (kívülről) kétségeesetten eksztatikusnak tűnő, rituális rémtettekre emlékeztető mozgáshalmazból, ami odabent zajlott, de mi jól tudtuk, hogy ez nem más, mint az örööm egy egészen sajátos és furcsa módon való kifejezésre juttatása. A kurva nagy örömé.

Matrix hihetetlen érzékkel kevergette a (drum 'n' bass-en belüli) stílusokat és egyensúlyozott azon a vékony vonalon, ahol még nem tör-zúz-csapkod, de már annyira pörget, hogy jobban nem lehet, mert ránk szakad az Operabál. Pedig barátai (Ed Rush, Dom+Roland, Fierce, Fresh & Vegas, Bad Company és a többiek) valamint tesójá, Optical lemezeit ismerve, megtehette volna, hogy lecsapja a fejünket, mint mészáros az ujját, de szerencsére nem tette. Figyelt a közönségre és nagyon élvezte, hogy mi élvezzük, és ezt úgy hálálta meg, hogy mi még jobban élveztük. A sok közül az egyik orgazmus az Ed Rush/Optical Medicine-jének saját remixe volt, amire még másnap józanul sem találtam szavakat egyik szótárban sem, a másik meg az, amikor egyetlenegyszer megállította és visszatekerte az egyik lemezt, majd valami olyat engedett el, amitől nyugodtan szerepelhettünk volna a híradóban, mint transzba esett hitgyülekezetesek. És tette mindezet jókedvűen, szerényen és jelenléettel. Nagyon, nagyon magasra állította a mérçét, így az év elején.” (<http://drumandbass.hu/freee/party/matrix.htm>)

A Dávid Ferenc és Hegedűs Gyula által készített interjúk alapján egy olyan kör rajzolható körül, hogy az underground partilátogatók társadalmilag vegyes csoportot képeznek, bár a tanulók (középiskolai és a felsőoktatásban tanulók) felülrépresentáltak. Az életkor megoszlásról az interjúlányok azt mondják el („panaszolják”), hogy egyre fiatalabbak járnak partikra: azaz 20 év alatti fiatalok, de nem ritkán 14–16 évesek is, méghozzá nagy számban. A drum and bass-zel kapcsolatos kommercializálódás az életkor szerinti fiatalodásban is tükröződik – azaz az „ideológia” eltűnése. (A partilátogatók körénél nemcsak az interjúlányok társadalmi hovatartozását vették figyelembe, hanem az általuk ismert fiatalokét is, akikről az interjúlányok valamilyen információval rendelkeztek.)

Az underground parti és a droghasználat

A goához elsődlegesen kapcsolódó drogok (LSD és kannabisz) a spirituális hatást erősítik. Az LSD- utazás alatt a használó olyan élményeket élhet át, melyek a kozmikus tapasztalás, az én meghaladása, a világmindenséggel való egyesülés szavaival írhatók le. Az ilyen élmények fogékonyá tehetik a használót egyfajta transzcendenciára,

vagy legalábbis világnezet-változásra. És a goakultúra készen kínálja ezt az – elsősorban a keleti vallásokban, kiváltképp a buddhizmusban gyökerező – kvázi vallásos ideológiát.

Annak idején a legális LSD-használat az USA-ban emberek tömegeit fordította el a fogyasztói társadalomtól, és terelte spirituális útra. Így jött létre a pszichedelikus mozgalom, születtek meg a kommunák. A mai Magyarországon az illegális LSD egy sokkal erősebb és kifinomultabb fogyasztói társadalomban nem képes az amerikaihoz hasonló, társadalmi mozgalmat létrehozni, csak az egyének, kisebb csoportok szintjén, a „föld alatt” (underground) alakítja ki a maga világát, mely a „nagy társadalomból” nem is látható.

Nem szeretnénk azt a látszatot kelteni, hogy a goapartikra járó fiatalok mindannyian LSD-t, vagy más illegális szereket használnak. Csupán arról van szó, hogy a goa, mint zenei műfaj, az LSD-ből és más pszichedelikus szerekből született. A zene készítői és a partilátogatók között vannak, akik használják ezeket a szereket, és az ő hatásuk igen erőteljes a goakultúrára, és a benne levőkre. A goazenének ugyanaz a célja, mint a pszichedelikus drogoknak: felszabadítani, megszabadítani. A zene eksztatikus állapotot idéz elő, melyben fellazulnak az énhatárok, halványul a különbség az én és a másik között. Boldogság, szeretet, elfogadás érzése tölti el a szívet. A zenére való ráhangolódással és erőteljes fizikai aktivitással (táncossal) hasonló tudatmódosító hatás érhető el, mint a droggal, annak káros oldalai nélkül.

A goa elsődleges drogja, az LSD, tehát egy, a *PLUR* (Peace: béke, Love: szeretet, Unity: egység, Respect: a másik tisztelete) köré épülő vallásos-spirituális elköteleződés felé terelheti az egyént, és ugyanilyen hatása lehet magának a zenének és táncnak is. A goához kapcsolódó hindu és buddhista ikonográfia segít tudatosítani ezt, és az írott formában is létező, interneten is terjedő, kvázi vallásos pszichedelikus írások kész ideológiai keretet kínálnak. minden együttes van hát, hogy a goazene köré olyan szubkultúra szerveződjön, melynek tagjai a minden nap életben, a partikon kívül is igyekeznek érték- és kapcsolatrendszerüket fenntartani.

Egészen más a helyzet a dnb-vel. A dnb zene, más eszközökkel ugyan, de képes előidézni hasonló hatású tudatállapotváltozást, mint a goa. A goa részletgazdag, földöntűli effektekkel telezsúfolt, az agyat megdolgozó és szétfeszítő zene. A dnb monoton, csupasz, mint a neve is mutatja, „dob és basszus”. Ez a fajta zene a sámánszertartások dobolásával rokonítható, és hasonló módon váltja ki a tudatmódosító hatást.

A dnb-hez kapcsolódó drogok is elősegítik a tudatmódosulást (pl. kannabisz, Ecstasy, amfetamin), azonban a használók inkább a stimulánsok energetizáló hatását emelik ki.

„– Fogyasztottál már akkorra másat is az alkoholon és a füvön kívül?

– Nem, nem. Semmit. Csak ásványvizet, tehát még alkoholt sem fogyasztottam. Fél egy, egy körül vettet be az első tuning-adagot.

– Es az mi volt?

– Egy fél Ecstasy volt. Utána, ha jól emlékszem, olyan fél négyig még táncolgattam, cigizgettünk, de tényleg, akkor csak a zenének és a partinak van szentelve minden pár. Beszélgettünk pár mondatot közben. Én fél négy körül bevettem egy másik fél exet, és nem tudom, mikor szívhattuk el még azt a stanglit, ott bent a teremben.

Olyan öt óra körül, fél öt körül. És utána így hatig olyan laza beszélgetés, és hat után már így szétszéledtek.” (*Interjú 3*)

„– De a vécé előtt is, ez kurva nagy volt, ott állunk sorban, és akkor beszól valaki mögöttem, hogy na, haladjatok már, „gyorsulni” kéne. És akkor abszolút egyértelmű volt, hogy ki minek megy a vécére. És onnantól kezdve már meg is volt az új ismeret-ség úgymond, érted, mert azzal a sráccal rögtön szóba is elegyedtünk, meg egyebek, és onnantól kezdve hajnalig, míg ők is haza nem mentek, meg amíg mi is nyugovóra nem tértünk, addig együtt pörögünk. Szóval, az ilyen partikban egyébként azt bírom a legjobban, hogy teljesen közvetlenek az arcok. Szóval nincs bunyó, nincs balhé, hiába van tele ilyen dromedár, kigyúrt, izomagyú állatokkal, nem jellemző, hogy valakiért azért jönne a mentő, mert szétverik vagy valami.

– És szerinted ezt a hangulat teszi? Vagy a kábítószer, vagy a társaság, vagy mi?

– Szerintem mind a kettő, sőt, mind a háromnak része van benne. De inkább szerintem a partihangulat az, ami miatt az emberek... Az emberek szórakozni mennek oda, nem a balhét keresik.” (*Interjú 6*)

A béke, szeretet, egység és elfogadás élménye a dnb partin ugyanolyan valóságos, mint a goán. Csakhogy hiányzik a támogató ideológia, a vallásos-spirituális ikonográfia és a legerősebb tudatmódosító („megvilágosító”) hatású LSD-használat. Így a PLUR-tapasztalás a levegőben lóg. Ahogy a partinak vége, és az emberek hazamenek, a „való világ” fogadja őket, és a módosult tudatállapot emléke mint a partin, és csak a partin megélhető, különleges élmény marad meg. Öröm, boldogság, extázis – kiszakadni a való világból egy éjszakára, hogy aztán minden menjen tovább.

Mint mondtuk, a dnb köré nem szerveződik szubkultúra, és nem hoz létre saját, tudatos ideológiát. Ez nem jelenti azt, hogy a partik során megélt PLUR-epizódok minden hatás nélkül műlnak el újra és újra. Lehetőséges, hogy ha nem is tudatosan, az észlelt teljesség e pillanatai befolyásolják a partilátogatók életvitelét, világszemléletét.

Az underground partiélmény

Partiélménynek nevezzük azt a módosult tudatállapotbeli tapasztalást, melyet az egyének a parti során megélnek. Hogy valaki hogy érzi magát egy partin, milyen állapotba kerül, az természetesen egyénenként, alkalmanként és egy alkalmon belül is széles keretek között változhat. Partiélményen mi azt az „ideális” állapotot értjük, aminek megtapasztalása az egyén számára egyenlő magával „a” partival, és aminek az újra és újraélése iránti vágy motiválja az újból partiátogatást.

A fogalom természetesen csak egy elvont konstrukció, amellyel leírhatóvá próbáljuk tenni a megfoghatatlant, a szubjektívét. Valószínűleg helyesebb, ha partiélményen nem egy konkrét (még ha szubjektív, egyénre jellemző) módosult tudatállapotot értünk, hanem az élmények, állapotok, tapasztalatok olyan változó sorozatát, melyek egymástól különbözők lehetnek, de egybefüggő, koherens és partiról partira ismétlődő egészet alkotnak.

Így a sorban állás, az ismerősekkel való találkozás, a zene, a tánc, a pihenés, az ismerkedés, a mellékhelyiségekhez kapcsolódó szociális élet és még számos más epi-

zód járulhat hozzá az élmény egészéhez – az élményhez, amit egészében szinte lehetetlen megfogalmazni.

„– És partin? Valamilyen meghatározó élmény?

– Partin? A partikról is csak az a véleményem, hogy egytől egyik mindegyik jó volt, tehát -egyikről sincs negatív véleményem. Konkrétan nem is tudnék... tehát ilyen részletekre emlékszek, ami esetleg ilyen kiemelkedő volt, de az is több partiból összekovácsolva. Tehát úgy, hogy konkrétan egy partira, arra nem tudok visszaemlékezni.

– Tehát elejétől a végéig egy partit nem tudsz összerakni?

– Persze. Nem.” (*Interjú 5*)

A partiélmény, definíciójából adódóan, nagyban szubjektív tapasztalás, pontos tartalma egyénről egyénre változik. Hogy egy partit mennyire értékel jónak valaki (mennyire „jön be”), véleményünk szerint kifejezhető azzal, hogy a partiélmény mennyire teljesedett ki számára azon az estén.

A partiélmény, mint szubjektív konstruktum, természetesen változik, fejlődik az idő előrehaladtával. A magja az első partilátogatáskor alakul ki. Ekkor a személy egy varázslatos, még soha nem tapasztalt közegbe kerül, ami az újdonság erejével hat rá. Ha ez a tapasztalás negatív, ha nincs semmi, ami megfogja őt, nem alakul ki benne a partiélmény, mint pozitív tapasztalás, és valószínűleg nem lesz partilátogató. De ha az első élmények pozitívak, a rendszeres tapasztalás a varázslatos újdonságból egy jól ismert, szeretett és fontos eseményt formál, ami az illető minden napjainak részévé válik – ez a partiélmény. Két tényezőt szeretnénk kiemelni, melyek hozzájárulnak az élmény létrejöttéhez.

Az első tényező a zene, a tánc és a drogok által kiváltott *tudatmódosító hatás*. A partin nem mindenki drogozik, és akik drogoznak, azok is különböző szereket használhatnak. Nem mindenki táncol, és akik táncolnak, azok között is van, aki szinte egész este, teljes beleéléssel, akár transzba esve, mások csak időnként, és szolidabb mozdulatokkal. Van, aki a tömegben táncol, a dj-pulthoz közel, ahol szinte egymásra taposnak az emberek, eszeveszett hangerővel üvölt a zene, magas a páratartalom és a hőmérséklet, és alig mozog a levegő. Van, aki távolabb, a terem szélén táncol, ahol kisebb a tömeg, valamivel alacsonyabb a hangerő, elviselhetőbb a hőmérséklet és a páratartalom. A zene mindenkihez hat, de itt is van választási lehetőség, általában legalább két terem van, az egyikben hangosabb, erőteljesebb, a másikban nyugalmasabb, lassúbb, halkabb zene szól.

A zene, a tánc és a drogok tehát egyénenként változó módon és mértékben fejtenek ki tudatmódosító hatást. Van, aki számára az így előidézett extatikus állapot a partiélmény centrális eleme, minden más eköré szerveződik. Kivetkőzni minden nap énünkbeli, feloldódni a táncoló tömegben, egyesülni a kozmosszal, megélni az örökkévalóság felszabadító élményét. Megszabadulni a hétköznapok gondjaitól, a stressztől, a monotóniától, kitombolni a feszültségeket, megtapasztalni a boldogságot, a szabadságot, az önmagáért való elemi létezést stb., ehhez hasonló érzésekkel számolnak be a partilátogatók.

A második tényezőt ismerősségnek, vagy még inkább *otthonosságnak* nevezhetjük. A rendszeres partilátogató „otthon van” a partin. Úgy látogat „haza” szombatonként,

mint aki egész héten egy másik országban dolgozik. Az ismerős zene, az ismerős történések (az ismerős élmény), az ismerős helyszín, és ami talán a legfontosabb, az ismerős emberek teremtik meg az otthonosság érzetét. Itt azonban ki kell emelnünk egy fontos dolgot, ami a partikultúrát megkülönbözteti a valódi szubkultúráktól. A rengeteg ismerős ember, aki vel a partin találkozik, csak és kizárolag itt ismerős, sehol másutt. Ezek az emberek sehol máshol nem találkoznak, mint közösség, csak itt, a partin. Kisebb, egymástól elszigetelt csoportokat alkothatnak, akik a partin kívül is ismerik egymást, de a csoportok között az egyetlen kapcsolat többnyire csak a parti, illetve esetleg az internet. Ugyanezt fordítva is szemlélhettük: az „otthonos”, magától értetődőnek tartott, minden nap világ ból „lép be” a partilátogató a partira, kilépve a minden nap élet magától értetődő rendszeréből, hogy egy másik, csak egy szűkebb közösséggel számára nyilvánvaló magától értetődő rendszerbe kerüljön.

A parti-ismerősök tehát meglehetősen egydimenziójú lények. Csak az az énük, az a viselkedésük látszik, amit a partin jelenítenek meg, és ami valószínűleg jelentősen különbözik a minden nap életben megjelenített énjkürtől. A parti-ismerősök szimpatikus, kedves, boldog emberek, és a belőlük felépülő parti-világ egy szimpatikus, kedves, boldog világ – lásd PLUR! (Természetesen, aki partira jár, nem lesz feltételek nél és automatikusan minden körülmenyőtől függetlenül kedves és boldog. Előfordulhatnak olyan események – rossz zene, rossz drog, erőszakos cselekmény, baleset, betegség, fáradtság stb. –, melyek elrontják egy ismerős kedvét. Ez azonban a kevésbé jellemző eset, és az ilyenek általában elkönyvelhetők azzal, hogy az illetőnek „nem jött be” a parti. A valóvilágbeli problémákat csak a lehető legritkább esetben viszik be a partivilágba.)

A partiélmény létrehozásában tehát fontos szerepet játszik az a *kontextus*, amiben létrejön: az ismerős személyekből és sémákból felépülő, pozitív képet sugárzó partivilág. Vannak olyanok, akiknél ez a tényező fontosabb is, mint maga a tudatmódosulás.

„...hogyha én elkezdekk táncolni, akkor fülig ér a szám, és ez már általában nagyon tetszik az embereknek. És ugyanígy szólok neki, hogy „hát azért jöttél le bulizni, hogy jól érezd magadat, akkor mosolyog!” Na most, általában először mindig kiröhögnek, de ez már eleve egy jó pont, mert mosolyog. És utána ahányszor én, úgymond... mert én például úgy táncolok, hogy így járkálok mindenfelé, de ahányszor találkozok vele újra, akkor biztos, hogy elkezd mosolyogni, már látszik, hogy jó kedve van. Tehát ez már nagyon rányomja a bélyegét az egészre. És itt például az lett a vége, hogy a buli végén már mindenki ott röhög. De ott már elkezdtünk játszani. Kitaláltunk így a különböző számokra történeteket, hogy mire hasonlít. Egy sztorit, egy történetet, hogy mit lehet rá elképzelni. Persze, meg hát legalább téged is megismer mindenki, akihez odamész, akkor hamarabb parti-központba lehet kerülni végül is.” (*Interjú 1*)

A két tényező, a tudatmódosító hatás és a partivilág kontextusa, egymásra hatva, együttesen hozza létre a partiélményt. A közös tudatmódosulás kedvez az egységes kontextus kialakításának, ami viszont a tudatmódosulást segíti elő. Bár ezt a kettőt érezzük a legfontosabbnak, léteznek további tényezők, amelyek egy személy partiélményéhez hozzájárulhatnak, akár erősebben is, mint az előző kettő. A parti lehet az

öncélú önkifejezés kibontakozásának terepe, vagy színtér az ismerkedésre, az alkalmi párkeresésre. Egy külföldi világsztár fellépése is meghatározó lehet a partielmény szempontjából, a sztár zenei teljesítményétől akár többé-kevésbé függetlenül is.

A partielmény, ha csak az első két tényező mentén vizsgáljuk, a „mindenséggel való egyesülés” extatikus pillanataitól az „ismerős, barátságos és kedves” közegben való, nyugodt és kellemes elmerülésig terjedhet, a külső világ gondjainak, problémáinak és stresszének kizárárával. Ezekre az állapotokra valamelyen szinten többnyire jellemző a PLUR érzésköre: béke, hiszen a parti a kikapcsolódás és megszabadulás szigete; szeretet, mert a pozitív érzések uralkodnak; egység, az élmény együttessége, közösségi jellege révén; és tisztelet, ami nem csak az elfogadás fokozott képességeből ered, hanem abból is, hogy a partizók általában elfogadható (békés, barátságos, elfogadó) viselkedést mutatnak.

Ideológia, hiedelemrendszer

A goához nyíltan felvállalt, kimondott ideológia tartozik, mely egyenes ági leszárma-zottja az amerikai pszichedelikus mozgalom eszméinek. Azt gondoljuk, hogy a PLUR szemlélet, ha nem is feltétlenül ilyen explicit módon, de az egész underground elektronikus zenei kultúrára jellemző. Az elektronikus zene legnagyobb nemzetközi fesztiválja, a berlini Love Parade, ugyan már évek óta milliós mainstream eseménynek számít, de valaha néhány száz fős underground eseményként kezdté. A fesztivál neve (Szeretet-parádé) és évről évre változó jelszavai minden a PLUR ideológia köré szerveződnek, jelezve az underground gyökereket.

Nem csak a goa, hanem a dnb partikon is feltűnően kevés az erőszak. Nem csak a tettlegesség ismeretlen, de a verbális agresszió és az ellenséges magatartás is igen ritka. A partizók nyíltan, mosolyogva, bizalommal és elfogadással fordulnak egymáshoz. Az ember olyan közegbe csöppen, ahol nyugodtan elengedheti magát, szabadon viselkedhet, levetheti gátlásait, minden félelem nélkül.

A dnb partin megvalósul minden, amit az amerikai pszichedelikus mozgalom hirdetett, és amit a goa hirdet ma: béke, szeretet, egység és tisztelet. De mennyire tudatosul ez a résztvevőkben? És mennyiben tekinthetjük ezeket az érzéseket, ezt a felfogást, szemléletet általánosnak az életükben? Vajon a partin kívül, ahol életük nagy része zajlik, mennyire érvényesek viselkedésükre, gondolkodásukra ezek a vezérlőelvek?

A pszichedelikus mozgalom annak idején amolyan kultúra volt a kultúrában. Tagjai „kiléptek” a nagy társadalomból, hogy létrehozzák saját kis társadalmukat, saját elveik (a PLUR) alapján.

A goához, mint írtuk, nagyon erőteljes indiai, hindu és buddhistá vizuális világ kapcsolódik. A lemezborítókon, parti-dekorációkon, flyereken és öltözetekben is igen gyakoriak a hindu istenségek képei és a buddhista szimbólumok, mandalák. Mindenek a külsőségek segítenek tudatosítani a goás fiatalban, hogy itt többről van szó, mint a zene önfeledt élvezetéről. Arra hívják fel a figyelmet, hogy a zenében, vagy a zene mögött van valami ősibb, valami mélyebb. Valami vallásos, valami spirituális.

A módosult tudatállapotban megvalósuló PLUR élménye az egész partikultúra sajátja, amihez a goában még megfelelő misztikus-spirituális ideológia is kapcsolódik. A pszichedelikus mozgalom alternatív társadalomának alapja tehát ma is jelen van, azonban az mégsem épül ki. Csak egy marginális kisebbség szervezi egész életét e tapasztalatok köré, a partizók többsége számára a partiélmény a minden napok világától jól elkülönülő, kikapcsolódást (kikapcsolást) jelentő tapasztalás. Azt kell mondanunk, hogy a mai underground partikultúra nem szubkultúra a szó valódi értelmében, hanem valami sajátos, újszerű jelenség.

Interpretálási kísérletek

A 90-es évek partikultúrája, a fenti különbségek ellenére, természetesen sok tekintetben hasonlít a hippikorszak pszichedelikus kultúrájához. *Young (2001)* szerint a hippi egyfajta megoldást nyújtott a korabeli fogyasztói társadalom feszültségeire (a puritán, termelő társadalommal való ütközésben). A hippi hallucinogén szer-használata és introspektív, gyakran spirituális és expresszív élményvilága, „laza” és feminin-jellelű öltözökdedése egymással „homológ” viszonyban állt, hasonlóan az inkább a beatekhez tartozó, motoros fiatalok fekete, szűk bőrdzséki viselete, macho férfiassága és agresszivitása, valamint stimuláns droghasználata közötti „homológához” (Willist idézi *Hebdige 1979*). A 90-es évek partikultúrája több elemet átvett a hippi hallucinogén kultúrájából (pl. a hallucinogén LSD-t, a pszichedelikus élmény- és vizuális világot, valamint az sem véletlen, hogy „gurui” a hippi időszakban kezdték el „filozófálni”), mégis jelentősen eltér attól. Nem kíván sem szimbolikusan, sem pedig valóságosan kilépni a társadalomból, nem fordul ellene, nem „lázad”, nem fejezi ki a társadalmi ellentmondásokat (sem „hipppi-megoldás-szerűen”, sem pedig a korszak munkásosztálybeli fiatalaihoz hasonló módon, lásd pl. *Brake 1980*). Nem a nap 24 órájára, a résztvevők teljes életére fejti ki hatását, hanem viszonylag elszigetelt partiélmények szerveződnek, amelyek akár beágyazónak, akár elkülönülnek a résztvevők minden napjai életétől, de azzal nincsenek átható kapcsolatban (legalábbis ez a feltevéünk). Éppen ezek miatt a különbségek miatt nem tartjuk megfelelőnek a 60–70-es, kora 80-as évek angol „új hullám” kutatóinak totalizáló, minden a számukra alapvetőnek vélt társadalmi ellentmondásokkal magyarázó elméleteit. Más magyarázatok után kell néznünk. Ehhez kínálkoznak kiindulópontként a rave kultúra „gurui” (ők a 90-es évek végének underground partikultúrájára is kifejtették hatásukat, noha ez a hatás a 90-es évek elején-közepén erőteljesebb volt). Csak néhány gondolat tőlük.

A zene újrafelfedezése mint olyan spirituális erő, mely közösségeket tud létrehozni („telepatikus közösség”, *McKenna*), elsősorban az ütőök, azaz a ritmus segítségével. A parti képes olyan térben és időben szeparált világot alkotni, melyben a minden napjai realitás törvényei nem érvényesülnek, hanem helyettük a PLUR ideológia (egyfajta utópia) kap teret; továbbá a zene, a közösség és esetenként a drogok hatására egy sajátos tudatmódosulás következik be. Ezt a térben-időben zárt élményt nevezi *Hakim Bey* „időleges átmeneti zónának” (*Temporaly Autonomous Zone, TAZ*). A TAZ egy „gerilla hadművelet, mely felszabadít egy területet (térben, időben, képzeletben), és

feloldja önmagát, hogy máshol, máskor megváltoztasson valamit, mielőtt az állam megsemmisítene” (*Bey*). A TAZ „fesztivál, ünnep”, „a parti lényege: face-to-face kapcsolatok, emberek egy csoportja, akik szinergizálják erőfeszítéseiket, hogy valóra váltsák kölcsönös vágyaikat, vonatkozzon az jó ételre és vidámságra, vagy zenére... elérni a boldogság átadását – röviden, »egoisták uniója«... vagy másképp alapvető biológiai drive a »kölcsönös segítségnyújtásra«” . „A parti minden nyitott, mert nem »elrendelt«, lehet, hogy tervezett, de ha csak így történik meg, akkor kudarc. A spontaneitás alapvető”. Bey is alapvető szervező elemeket tartja a zenét, valamint az esztétikai elvet, melynek ugyanakkor a zene egyfajta fallal körülkerített teret szab meg (gondoljunk a zene hangosságára és gyorsaságára!), melyen túl az esztétikai principium érvényét veszti. Ennek lényegi eleme a spontaneitás és a megjósolhatatlanság, a ritmus testileg is belsővé váló követése, a gyors és azonosan ismétlődő ütemek mellett. Az áramlás és a változás folyamatos követése, a nem a „hol vagy” hanem a „merre haladsz” kérdése (az angol *vibe*, ami főleg a rave leírásának egyik visszatérő kifejezése, talán így érzékelhető a legjobban, *Stiens 1997*). A parti helye a káosz és a rend határmezsgyéjén terül el, ahol a rend katasztrófává bomlik; a parti a káosz nyelvezetével írható le (*Bey*). A TAZ valójában nem definiálható, éppen definiálhatatlansága miatt áll ellen a „rendszernek”. Ha már definiáljuk, megnevezzük, egyben a „rendszer” részévé tesszük.

Az idézett leírásokból is látszik, hogy szociológiaiag, szociálpszichológiaiag vagy pszichológiaiag a parti és a partiélmény nehezen ragadható meg. Valószínű, hogy különbözik – és nemcsak a zene és a látvány szintjén – a korábbi rockzenei jelenségektől (koncert, diszkó).

RÁCZ JÓZSEF & GERESDI ZSOLT

A kutatáshoz felhasználtuk a KAB-KT-00-A-27 támogatást.

IRODALOM

BEY, H.: „The Temporary Autonomous Zone.” <http://www.unicorn.com//lib/zone.html#gtc>.

BRAKE, M (1980) *The Sociology of Youth Culture and Subcultures. Sex and Drugs and Rock 'n' Roll?* London, Routledge & Kegan Paul.

FEJÉR B. (1995) Acid Történet. *Törökfürdő*, No. 1.

FEJÉR B. (2000a) A parti. Antropológiai sűrű leírás. *Replika*, No. 39.

FEJÉR B. (2000b) LSD és popkultúra. In: DEMETROVICS Zs. (ed) *A szintetikus drogok világa. Diszkódrogok, drogfogyasztók, szubkultúrák*. Budapest, Animula Kiadó.

HEBDIGE, D. (1979) *Subculture – The Meaning of Style*. London, Methuen.

McKENNA, T: The Shaman Re: Evolution. <http://www.hyperreal.com>

RÁCZ J. & URBÁN B. & LENCSÉ M. (2000) „Biztonságosabb táncolás” – Party Service. In: DEMETROVICS Zs. (ed) *A szintetikus drogok világa. Diszkódrogok, drogfogyasztók, szubkultúrák*. Budapest, Animula Kiadó.

YOUNG, J. (2001) A hippi megoldás. In: Rácz J. (ed) *Szabálykövet(el)ők és bajkeverők. Bevezetés a devienciák szociológiájába*. Budapest, Új Mandatum Kiadó.

STIENS, E. (1997): On Peace, Love, Dancing, and Drugs. A sociological analysis of rave culture. <http://www.sspp.net/archive/papers/stiens.htm>